

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ τῶν Πρώτων ἀρχῶν τῶν φιλοσοφικῶν
γνώσεων.

ΙΘ΄.

Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἶναι πολυσήμαντος ἡ λέξις ἀρχή, μ' ὅλον ὅτι ὅλαι αἱ σημασίαι τῆς ἐκπηγάζουσιν ἀπὸ τῆς κυρίαν μεταφορικῶς, καθὼς πᾶς τις ἐπιστήσας τὸν νοῦν εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς θέλει πληροφορηθῆν τὸ λεγόμενον. Ἡ ἀρχὴ εἰσῆχθη καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας σημαίνουσα ἄλλοτε μὲν τὰ ἐκ τῶν ὁπείων σύγκειται φυσικῶς ἢ ὁ κόσμος ἐν γένει, ἢ μερικῶς ἐντε τῶν σωμάτων, ὡς ὁ Θαλῆς ἀρχὴν τῶν πάντων εἶπε τὸ ὕδωρ (Διογ. Λαερ. Βιβ. Α΄. Κεφ. Α΄, Ζ΄.) καὶ Δημόκριτος (ὁ Ἄυτ. Βιβ. Θ΄. Κεφ. Η΄, ιβ΄.) ἐδόξαζεν ὅλων τῶν ὄντων τὰς ἀτόμους Ἀρχὰς, ἢ, καθὼς ἐκφράζονται οἱ νεώτεροι, τὰ ἄτομα, ἢ γου μορία ἢ στοιχεῖα * ἄλλοτε δὲ, τὰ ἀμέσως γνώριμα καὶ σαφῆ, διὰ τῶν ὁπείων λαμβάνουσιν ἐμμέσως τὸ σαφές ὅσα δὲν τὸ ἔχουν οἰκθην * ἢ τοῦ ἀσαφούς διὰ τοῦ αὐτοδήλου διαζήτησις, ὀνομάζεται ἀπόδειξις * διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης. „ Ἀρχὴ ἐς ἀποδείξεως πρότασις ἀμεσῶς.“ (Ἰσερ. Ἀναλυτ. Α΄, κεφ. δ΄.). Τοιαύτας ἀρχὰς τῶν φιλοσοφικῶν μας γνώσεων ζητοῦμεν ἐνταῦθα διὰ νὰ τὰς καμωμεν ἀποδεδειγμένας (ΙΙ΄).

Κ'. Τὰς δὲ ἀρχὰς ταύτας δεῖν πρέπει νὰ ζητήσωμεν ἄλλοῦ εἰ μὴ ἐντὸς ἡμῶν αὐτῶν· διότι πᾶσα γνώσις εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἐμφωλεύει, μ' ὅλον ὅτι ἐμπορεῖ νὰ ἀποδίδεται καὶ εἰς τὰ ἐκτὸς, πολλῶ μᾶλλον φιλοσοφικῇ (Δ'). Ὅπου δὲ εἶναι αἱ γνώσεις, ἐκεῖ ἀναμφισβότως εὐρίσκονται καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν ἐπάνω τῶν ὁποίων ζηρῖζονται· πρέπει λοιπὸν νὰ ἀποσπασθῶμεν ἀπὸ τὰ ἐκτὸς, καὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ ἐντὸς νὰ ἐξετάσωμεν προσεκτικῶς ἑαυτοὺς, διὰ νὰ εὐρώσωμεν τὸ ζητούμενον.

ΚΑ'. Πρώτη λοιπὸν τῶν ἀρχῶν εἶναι ἀνατιρέρητως ἐκεῖνη, διὰ τὴν ὁποίαν γίνεται δυνατὴ πᾶσα φιλοσοφικὴ γνώσις· ἡ βῶσις, ἐπάνω τῆς ὁποίας ἐποικοδομεῖται· καὶ ἡ πηγὴ, ὅθεν ἀναβύει, καὶ ἡ μήτηρ, ἣτις τὴν φέρει εἰς τὸ εἶναι. Τοιαύτη ἀρχὴ εἶναι εὐλόγως οὐσιώδης καὶ πραγματικὴ καὶ μία, καὶ εἶναι ὁ φιλοσοφῶν αὐτὸς ἄνθρωπος, ἢ τὸ γνωσκόν ὑποκείμενον, τὸ ὁποῖον πᾶς τις ὀνομάζει Ἐγώ· εἰς τούτο λείψη, συνεχλείπει βέβαια καὶ πᾶσα γνώσις. Τοῦτο δὲ τὸ ὑποκείμενον, τὸ ὁποῖον εἰς ἄλλας γνώσεις στρέφεται περὶ ἀντικείμενα ἐξωτερικὰ, εἰς τὰς φιλοσοφικὰς καθυποβάλλει αὐτὸ ἑαυτὸ εἰς τὰς ἐρεῖνας του, καὶ γίνεται ἐνταυτῶ καὶ ἀντικείμενον γνώσεως (Δ), ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται πᾶσα φιλοσοφικὴ γνώσις· εἰς λοιπὸν ἡ φιλοσοφία εἶναι γόνος καὶ τέκνον ἀγλαῶν τοῦ Ἐγώ· ἀναγκασίως τὸ Ἐγώ πρέπει νὰ εἶναι Ἀρχὴ καὶ πατὴρ καὶ δημιουργὸς ἐκεῖνης.

Σημειώσεις. Ἄλλα Τί εἶναι τὸ Ἐγώ τούτο, καὶ πόθεν ἀνεφάνη εἰς τὸ μέσον; Καὶ τὰ δύο ταῦτα ζητήματα λύσιν ἐνταῦθα καυμῖαν δὲν δύνανται νὰ εὐρώσι· διότι εἶναι φανερόν, ὅτι, εἰς τὸ Ἐγώ εἶναι ἀρχὴ φιλοσοφίματος, ἐρμηνευτικὴ καὶ ἐξηγητικὴ τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεων, αὐτὸ εἶναι ἀναρχόν καὶ ἀπόλυτον, καὶ ἐπομέ-

ως ἐξηγήσεως ἀνεπίδεκτον· διότι ἔπρεπε καὶ τῆς τούτου ἀρχῆς νὰ ζητηθῆ ἀρχὴ ἄλλη, καὶ ταύτης ἄλλη καὶ εὐτως ἐπ' ἀπειρον. Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι πᾶσα φιλοσοφία τελευτᾷ εἰς ἀνεξήγητόν τι καὶ ἀκατάληπτον· καὶ ὁ σεμνὸς καὶ κόσμιος φιλόσοφος γνωρίζει τὰ μέτρα τῶν δυνάμεών του, καὶ χαίρει μὲν διὰ τὰ ἐρμηνεύμενα καὶ κατανοούμενα, παραιτεῖ δὲ ἄψαυτα καὶ ἀνέπαφα τὰ ἀνερμήνευτα καὶ ἀκατάληπτα, οὐδ' ἐπιδεικτικᾷ ἀκαίρως τὸ πάνσοφον εἰκιστοποιούμενος, ὡς ἄλλος Θεσορίδης Κάλχας. Τὸ δὲ Πόθεν ἐγώ; ἐκ' ἧς θεωρήσωμεν τὸν ἄνθρωπον ὡς μέρος τῆς φύσεως (ΙΓ') λαμβάνει ἀναντιρρήτον τὴν λύσιν, ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ τῆν πᾶσαν φύσιν εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντος ὑπερτάτου Δημιουργοῦ· ἀλλὰ ταύτης τῆς λύσεως τόπος προσφυτῆς καὶ οἰκείος δέκνυται ἀλλοχού. Ἡμεῖς ἐνταῦθα λέγομεν μόνον ὅτι τὸ Ἐγὼ εἶναι πραγματικὴ καὶ οὐσοῦδος ἀρχὴ τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεων· καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο προφανῶς ἐκκλείεται ἐνταῦθεν αὐτόματον.

ΚΒ'. Μετὰ τὴν πραγματικὴν ἀρχὴν, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν τῶν γνώσεων· ἢ, νὰ εἴπω σαφέστερα, ἀφ' οὗ ὑπερρώσαμεν ὡς βάσιν τῶν γνώσεων αὐτὸ τὸ γινώσκον ὑποκείμενον, ἀκόλουθον εἶναι νὰ ἀνακρίνωμεν καὶ τὰ ἐπιοικοδομήματα ἢ τὰ ἔργα τούτου, ἧγουν αὐτὰς τὰς γνώσεις, καὶ τούτων νὰ ρήσωμεν πρώτας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπαλληλοῦνται αἱ ἐφεξῆς. Τὰς ἀρχὰς ταύτας ὀνομαζόμεν ἐννοηματικὰς εἰς διάκρισιν τῆς προεκτεθείσης πραγματικῆς· καὶ τὰς διαιροῦμεν εἰς Ἰλικὰς καὶ εἰδικὰς, διαλαμβάνοντες πρῶτον μὲν περὶ τῶν πρώτων, ἐφεξῆς δὲ περὶ τῶν δευτέρων· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν ἀρχῶν τὴν ἀσφάλειαν καὶ βεβαιότητα ἄλλος νὰ μᾶς ἐγγυηθῆ δὲν δύναται, εἰμὴ αὐτῇ ἡμῶν ἢ συνείδησις· ἃς ἐξετάσωμεν πρὸ πάντων **Τί ἐστι συνείδησις.**

ΚΓ'. **Συνείδησις,** διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, φανερόναι εἰς πάντα, ὅστις ἐπέζησε τὴν

πρόσοχόν του εἰς ἑαυτὸν· Σύνοϊδα ἑμαυτῷ ὄντι· ἢ, νὰ τὸ ἐκφράσωμεν ἄλλως· ἐγὼ εἶμαι καὶ γεννῶσκω ὅτι εἶμαι· εἶναι λοιπὸν ἢ συνείδησις σύνθεσις τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἰδέναι ἐν ἑμαυτῷ· ἀλλὰ Πῶς εἶναι συντεθειμένα τὰ δύο ταῦτα; ὁ τρίτος εἶναι ἐξηγήσεως ἀνεπίδεκτος· πᾶσα ἐξήγησις καὶ κατάληψις θεμελιώνεται εἰς τὴν συνείδησιν· διότι, ὅς τις δὲν ἔχει συνείδησιν, οὔτε νὰ ἐρμηνεύσῃ οὔτε νὰ ἐξηγήσῃ δύναται· εἶναι λοιπὸν αὐτὴ, καθὼ ἀρχὴ, πάσης ἐρμηνείας ἀνωτέρα καὶ ὑπερόνω πάσης ἐξηγήσεως· καὶ ἡ σύνθεσις τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἰδέναι εἶναι πρώτη καὶ ἀρχικὴ (α), εἰς τὴν ὁποίαν οὔτε τὸ εἶναι παράγεται ἀπὸ τὸ εἰδέναι, οὔτε τοῦτο ἀπ' ἐκείνου, ἀλλ' ἅμα συναναφαίνονται καὶ τὰ δύο. Δὲν δύναται δὲ ἡ συνείδησις νὰ εἶναι γενικὴ καὶ ἀπροσδιόριστος· ἀλλὰ πάντοτε εὐρεσιμένη περίτε προσδιορισμένου μερικεύεται δεικνύουσα προσδιορισμοὺς τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γινώσκειν. Σύνοϊδα, φέρο εἰπεῖν, ὅτι ἐννοῶ τράπεζαν, ὅτι ἡ ἐννοιά μου αὕτη ἀποδίδεται εἰς τὸ ἐμπροσθέν μου κείμενον παραλληλεπίπεδον σῶμα, ὅτι τοῦτο ἔχει πολλὰ γνωρίσματα κτλ. Ἡ Σύνοϊδα, ὅτι τώρα ἐπιθυμῶ τι, ὅτι σπουδάζω νὰ κάμω πρᾶγμα τι ἐπιθυμητὸν, ὅτι εὐχαριστοῦμαι εἰάν φαντασθῶ ὅτι ἀληθῶς τὸ ἔκαμα κτλ. Τοὺς δὲ διαφοροὺς τούτους τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γινώσκειν προσδιορισμοὺς ὀνομάζομεν ἔργα τῆς συνείδησεως, ἐπειδὴ καθεὶς τὰ σύνοϊδε προσέχων εἰς ἑαυτὸν· καὶ μὰ Δία

(α) Τὰ ἐπιθετὰ ἀρχικὸς, ἀρχικὴ, ἀρχικόν σημαίνουν πάντοτε ὅτι εἶναι ἴδιον τῆς ἀρχῆς· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀμέσως φανερά καὶ σαφὴς καὶ ἐξηγήσεως ἀνεπίδεκτος· ἄρα τοιοῦτον εἶναι καὶ πᾶν ἀρχικόν.

καθίς ἀναγκαίως τὰ παρατηρεῖ εὐθύς ἀποῦ εὐρέψη τὸ βλέμμα εἰς τὰ ἐντός του, καθὼς ὅς τις ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναγκαίως παρατηρεῖ ὑπεράνω μὲν τῆς κεφαλῆς του τὸν οὐρανὸν, ὑπὸ δὲ τοὺς πόδας του πατουμένην τὴν γῆν.

ΚΔ'. Αἱ ὑλικαὶ ἀρχαὶ τῶν φιλοσοφικῶν μας γνώσεων εἶναι τὰ ἔργα τῆς συνειδήσεως, τὰ ὅποια εἶναι πολλὰ καὶ παντοδαπὰ. ἔμποροῦν ὅμως νὰ ἀναχθῶσιν εἰς ἓν ἀνώτατον, ἀρχὴν τινα ἀνωτέτην, ἣτις περιέχει μὲν ὑφ' ἑαυτὴν ὅλας τὰς ἄλλας, περιέχεται δὲ ἐντός ὅλων τῶν ἄλλων. Πᾶν ἔργον τῆς συνειδήσεως ἐρμηνευόμενον διὰ λόγου γίνεται ἀποφάνσεις ἢ θέσεις ἢ πρότασις (Β'). Ἐννοῶ, φέρ' εἰπεῖν, Ἐπιθυμῶ, κρίνω κτ. Ἐκφραζομένη δὲ ἡ πρώτη καὶ ἀνωτάτη ὑλικὴ ἀρχὴ, ἐπειδὴ εἰς ὅλα ἐν γένει τὰ ἔργα τῆς συνειδήσεως ἐνυπάρχει ἀναντιρρήτως ἐνέργεια, ἄλλο δὲν δύναται νὰ εἶναι εἰ μὴ ἡ ἐφεξῆς: Ἐγὼ εἶμαι ἐνεργός· εὐκόλως δὲ βλέπει καθίς, ὅτι ὑποκάτω ταύτης τῆς ἀποφάνσεως ὑποτάσσονται ὅλαι αἱ ἄλλαι· διότι αἱ θέσεις θεωρῶ, φέρ' εἰπεῖν, αἰσθάνομαι, διανοοῦμαι κτ. ἀναπτυσσόμεναι ἀκριβῶς τίποτ' ἄλλο δὲν σημαίνουσι εἰμὴ, Ἐνεργῶ θεωρῶν, αἰσθάνομενος, διανοοῦμενος κτλ.

ΚΕ'. καθὼς δὲ αἱ ἀποφάνσεις αὗται περιέχουσι τὴν πρώτην, καὶ κανεὶς ὑγιεὶς ἔχων τὰς φρένας δὲν ἀρνεῖται, ὅτι καὶ τὸ αἰσθάνομαι, διανοοῦμαι κτ. εἶναι ἔργα τῆς συνειδήσεως ἐπίσης μὲ τὸ Ἐγὼ εἶμαι ἐνεργός· οὕτω καὶ τῶν δευτέρων τούτων ἄλλαι μερικώτεροι ἀποφάνσεις, οἷον Βλέπω, διανοοῦμαι περὶ τούτου τοῦ πράγματος, περιέχουσι ταύτας, καὶ ὁμολογουμένως καὶ αὗται εἶναι ἔργα τῆς συνειδήσεως· ἐπίσης λοιπὸν εἶναι ἀποδείξεως ἀνεπίδεκτον καὶ τὸ Ἐγὼ εἶμαι ἐνεργός, καὶ τὸ Ἐγὼ

αἰσθάνομαι, καὶ τὸ βλέπω· καὶ ὅς τις ἀρνηθῆ τὸ τρίτον, πρέπει νὰ ἀρνηθῆ καὶ τὸ δεύτερον καὶ τὸ πρῶτον, ἤγουν αὐτὴν τὴν συνείδησιν. Ἡ ὑλικὴ λοιπὸν ἀρχὴ τῶν φιλοσοφικῶν μας γνώσεων περιέχει δυναμικῶς, νὰ εἴπω οὕτως, ὅλας τὰς ἄλλας, καὶ τὸς γενεῶν ὄχι ἀναλυτικῶς κατὰ προαγωγὴν, ἀλλὰ συνθετικῶς καὶ κατ' ἐπιγένεσιν· ὅλαι ὁμῶς αἱ ὑλικαὶ ἀρχαί, ἀφ' οὗ προαχθῶσι καὶ ἐκτεθῶσι, δεικνύουσι προφανῶς ὅτι περιέχουσιν εἰς ἑαυτὰς ταύτην, ὡς χαρακτηῖρα ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον.

ΚΣ'. Αἱ δὲ ἐννοηματικαὶ τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεων ἀρχαί, τὸς ὁποίας ὠνομάσαμεν εἰδικὰς (ΚΒ'), εὐρίσκονται κατὰ τὸν ἐφεξῆς τρόπον· ἐπειδὴ εἶναι παντοδαπὰ τὰ ἔργα τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, ὡς αὐτὴ μαρτυρεῖ ἢ συνείδησις (Ἄνωτ.), καὶ μεταξύ πολλῶν διαφορῶν εὐρίσκονται εἰς αὐτὰ καὶ πολλαὶ ὁμοιότητες, ἐξ ἅπαντος αἱ ὁμοιοὶ καὶ συγγενεῖς συνδέονται πρὸς ἀλλήλας, καὶ ὁποτελοῦσι σύνταγμα γνώσεων κατὰ κανόνας τινὰς διατεταγμένον· πολλὰ δὲ τοιαῦτα συντάγματα συναπτέμενα προσφυῶς ἀποτελοῦσι τὸ ὅλον πλήρωμα τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεων· οὕτως αἱ τῆς Λογικῆς γνώσεις συναρμολογούμεναι ἀποτελοῦσι τὴν Λογικὴν· καὶ αἱ τῆς Μεταφυσικῆς, τὴν Μεταφυσικὴν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως· ὅλαι δὲ ὁμοῦ λαμβανόμεναι αἱ ἐπιστῆμαι αὐταὶ συναπαρτίζουσι τὴν ὅλην φιλοσοφίαν· αἱ δὲ ἀρχαί, κατὰ τὰς ὁποίας, καὶ διὰ τὰς ὁποίας ἐκτελοῦνται αὐταὶ αἱ ἐνώσεις, ἐκφραζόμεναι μᾶς διδουσι τὰς ἀρχὰς τοῦ εἴδους τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεων· ἐκ δὲ τῶν ἀρχῶν τούτων ἐμπορεῖ νὰ εὐρεθῆ πᾶσι πρῶτητις καὶ ἀπόλυτος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκπηγάξουσιν αἱ ἄλλαι.

ΚΖ'. Ἀλλὰ πῶς δύναται νὰ εὐρεθῇ ἡ πρώτη αὕτη ἀρχή; οὐδαμῶς ἄλλως νομίζω, εἰ μὴ ἀφ' οὗ εὐρεθῇ ὁ κύριος τῶν φιλοσοφημάτων μας σκοπός· καὶ ὁ πρῶτος κανὼν ὁ εἰδοποιῶν καὶ μορφύων καὶ διατάττων τὰς φιλοσοφικὰς μας γνώσεις, ἡ πρώτη εἰδικὴ τῆς φιλοσοφίας ἀρχὴ θέλει εἶσθαι ἀτόφαισι χαρακτηριζουσα διὰ τύπου τῶν κύριον τοῦ φιλοσοφεῖν σκοπὸν. Τὶ ζητοῦμεν λοιπὸν διὰ τῆς φιλοσοφίας; εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἅπας γνήσιος αὐτῆς ἐραστὴς οὐκ ἐπιζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας, εἰμὴ νὰ γνωρίσῃ τὸ ἅθροισμα τῶν ἐνεργειῶν του, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα αὐτῶν συνέχειαν. Θέλω (λέγει πᾶς τις φιλοσοφῶν) νὰ γνωρίσω ὅχι μόνον τὴν παντοδραπότητα τῶν ἐνεργειῶν μου, ἀλλὰ καὶ τὴν, ὅσον ἐνδέχεται, ἐνότητά των· θέλω νὰ μάθω, ἂν εἶναι δυνατόν νὰ συμφωνήσωσιν ὁλοκλήρως ὅλαι μου αἱ ἐνεργεῖαι, ἢ μέχρι τίνος συμφωνοῦσι. Ταρύττομαι, εἰάναι ἐνεργεῖαί μου διαφωνῶσι πρὸς ἑαυτὰς, καὶ διακόπτονται ἀπὸ τὰ ἔργα των· αἰσθάνομαι ἀνεκκλήρητον ἡδουήν, εἰάν εὐρεθῇ ἡ συμφωνία αὕτη, καὶ ὑποθέτω, ὅτι αὕτη εἶναι, ἢ πρέπει νὰ εἶναι ἡ οὐσιώδους ῥοπῆ καὶ τάσις παντὸς φιλοσοφοῦντος. Συμπεραίνω λοιπὸν ἐλευθέρως, ὅτι ἀνωτάτη εἰδικὴ ἀρχὴ τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεων εἶναι ἡ ἐφεξῆς ἀτόφαισις. Ἀπόλυτος ἀρμονία τοῦ Ἐγὼ καθ' ὅλας τὰς ἐνεργείας του εἶναι τοῦ φιλοσοφεῖν σκοπὸς ὁ κυριώτατος· ἢ, συντομώτερον, Ζητῶ ἀρμονίαν ἀπόλυτον εἰς ὅλας τὰς ἐνεργείας μου.

ΚΗ'. Ἐκτὴ δὲ ἡ ἀρχὴ οὐκ εἶναι μόνον παραγωγὴ ὅλων τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεων ἀπὸ μίαν τρόπον τινα πηγὴν ἢ ρίζαν, ἀλλ' ἀναγωγὴ αὐτῶν εἰς ἓνα σκοπὸν ὡς εἰς

κέντρον ἓν, ἢ ἑξίαν μίαν. Καὶ ἡ μὲν ὑλικὴ ἀρχὴ (ΚΔ) ἔμπορεῖ νὰ παραβληθῇ μὲ βάσιν ἢ θεμέλιον τοῦ οἰκοδομήματος· ἡ δὲ εἰδικὴ μὲ τὸ ἀέτωμα τῆς ζέγης, καὶ μὲ τὴν κορυφήν, καὶ μὲ τὸ ἀνώτατον τῆς Στοᾶς κέντρον, τὸ ὁποῖον συνέχει ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα· ὅσαι δὲ ἄλλαι θεσεις ἢ προτάσεις εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, αἱ μὲν εἶναι πόρρω ὕλαι, αἱ δὲ σύνδεσμοι καὶ συνάρσεις αὐτῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος· ἡ δὲ πραγματικὴ ἀρχὴ (ΙΑ) ἐπιστατεῖ καὶ διαττάτει τὰ πάντα ὡς Ἀρχιτέκτων. Καθὼς δὲ ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων δέν δύναται νὰ εἶναι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα καὶ Ἀρχιτέκτων καὶ βάσις καὶ ἀέτωμα· οὕτως οὐδ' ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας δύναται ἡ αὐτὴ ἀρχὴ νὰ εἶναι καὶ πραγματικὴ καὶ ὑλικὴ καὶ εἰδική· ἀλλ' ὅμως, εἴαν τις θελήσῃ νὰ ἔχῃ μίαν μόνον ἀπόφασιν ἢ πρότασιν, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ φαίνωνται διακεκριμέναι αἱ τρεῖς αὐταὶ ἀρχαί, καὶ ταύτην μόνον νὰ ὀνομάσῃ τὴν πρώτην καὶ ἕξοχον καὶ ἀπόλυτον ἀρχὴν παντὸς φιλοσοφήματος, καθὼς ἀρχιτέκτονα καὶ βάσιν καὶ ἀέτωμα τὰ τρία συνάμα, ὡς τὴν μόνην ἀρχὴν ἀπόσης οἰκοδομῆς· τὴν εὐρίσκει εἰς τὸν μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔφεξης παραγράφου τύπον ἀποτελούμενον ἐκ τῆς συναρμοολογήσεως τῶν τριῶν ἐκτεθειμένων ἤδη ἀρχῶν.

ΚΘ'. Ὅτι δὲ πᾶσα εἰδικὴ ἀρχὴ τοῦ φιλοσοφεῖν ἀνάγεται εἰς ταύτην, γίνεται φανερὸν ἐκ τῶν ἔφεξης παραδειγμάτων. Εἰς τὴν Λογικὴν θέλομεν ἰδεῖν ἀρχὴν ταύτης τῆς ἐπιστήμης τὴν λεγομένην τῆς ἀντιφάσεως, ἢ, ὀρθότερου, τῆς μὴ ἀντιφάσεως, ἐκφραζομένην οὕτως „Κάνειν πρᾶγμα δέν ἔχει ἀντιφατικὰ γνωρίσματα,“ ἢ, γενικώτερον „Ἀδύνατον εἶναι τὸ αὐτὸ νὰ νοῆται καὶ νὰ μὴ νοῆται.“ εἰς ταύτην τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς Λο-

γικῆς καθυπόγονται ὅλαι αἱ δευτέραι, διὰ τῶν ὁποίων συν-
 αρμολογοῦνται ὅλαι αἱ λογικαὶ γνώσεις εἰς κανονικόν τε
 σύνταγμα· ἀλλὰ Πλού ἐπισημαίνεται τὸ κύρος τῆς πρώτης
 ἐκείνης ἀρχῆς· ἐξ ἅπαντος εἰς τὴν πρωτίστην ἐκείνην ἀρχὴν,
 ἣτις εἶναι ἔργον τῆς συνειδήσεως, ὅτι πᾶς τις ζητεῖ ἁρμo-
 νίαν καὶ συμφωνίαν εἰς τὰς ἐνεργείας του· εὐθὺς ἀποῦ ἐνώ-
 σης ἐναυτία γνώρισμα εἰς τὴν ἰδέαν ἀντικειμένου τινος,
 τὰ γνώρισμα τετράγωνου καὶ στρογγύλου εἰς τὴν ἰ-
 δέαν τοῦ τετραγώνου ἢ τοῦ κύκλου, καταλαμβάνεις τὸ ἀ-
 δύνατον, ἐκ τοῦ ὁποῦ χάνεται μὲν ἡ ζητούμενη ἁρμo-
 νία τῶν ἐνεργειῶν σου, συμβαίνει δὲ εἰς αὐτὰς ταραχὴ καὶ
 διαμαχη. Ἰσαύτως εἰς τὴν ἠθικὴν προτάσσεται ἀρχὴ, ἣ-
 τις ἐκφραζομένη γίνεται τὸ ἔφεξης ἠθικὸν ἀξίωμα. „Πράτ-
 τε κατ' ἀρχάς, αἷ τινες ἐφαρμόζονται εἰς
 ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.“ Σημαίνει δὲ τοῦτο, ὅτι
 ὁ ἠθικὸς λόγος ἀπαιτεῖ νὰ δεχώμεθα τριαύτας ἀρχὰς τῆς
 θελήσεως, καὶ νὰ τὰς καθυποβάλλωμεν ὡς βάσεις ὅλων
 μας τῶν πράξεων, ὅποια δύναται νὰ σερχθῶσι καὶ νὰ
 παραληφθῶσι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλὰ Πόθεν ἔ-
 χει λαβούσα τὸ κύρος ἡ ἠθικὴ αὕτη ἀπόφανσις; ἀπὸ τὴν
 πρωτίστην καὶ αὕτη ἐκείνην ἀρχὴν (ὄνωτ.)· διότι εὐθὺς ἀ-
 ποῦ θελήσω νὰ συγχωρήσω εἰς ἑμαυτὸν πράξιν, τὴν ὁ-
 ποίαν ἔεν συγχωρῶ εἰς ἄλλον· (νὰ οικειοποιηθῶ, φέρῃ εἰ-
 πεῖν, ξένου πράγμα, ἢ νὰ ἀτιμάσω ἄλλον) θέλει μ' εἰπεῖν
 ἡ συνειδήσίς μου, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ δικαιώσω ταύτην
 τὴν πράξιν· ὅτι κάμνω τὸ ἐναντίον ἀφ' ὅ,τι θέλω νὰ κά-
 μνωσι γενικῶς ὅλοι οἱ ἀνθρώποι· χάνεται λοιπὸν ἡ ἁρμονία
 τῶν ἐνεργειῶν μου, καὶ ἐγὼ καταστῶ νὰ πολεμῶ πρὸς ἑ-
 μαυτὸν· πράγμα ἐναντιώτατον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ φιλοσο-

φήματός μου. Καὶ εἰς τὰς ἄλλας δὲ φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας, εἰὰν προσέξωμεν, θέλομεν ἰδεῖν, ὅτι αἱ ἀρχαί τινος ἐκπηγάζουσι ἀπὸ τῆς (ἀνώτ.) ἐκτεθειμένης, καὶ ἀναφέρονται εἰς αὐτήν.

Α'

Πραγματικὴ ἀρχὴ
Ἐγὼ (ΚΑ').

Β'

Ὑλικὴ ἀρχὴ
Ἐγὼ εἶμαι ἐνεργὸς
(ΚΒ').

Γ'

Εἰδικὴ ἀρχὴ
Ἐγὼ ζητῶ ἀπόλυτον ἁρμονίαν εἰς ὅλας μου τὰς ἐνεργείας (ΚΖ').

Ὅλαι δὲ αἱ τρεῖς αὗται ἀρχαὶ ἐμποροῦν νὰ περιληφθῶσι εἰς μίαν, καὶ νὰ ἐκφρασθῶσι διὰ τοῦ ἐφεξῆς τύπου, ὅστις δύναται νὰ οὐνομασθῆ γενικὴ ἀρχὴ τοῦ φιλοσοφεῖν· Ἐγὼ εἶμαι ἐνεργὸς, καὶ ζητῶ ἀπόλυτον ἁρμονίαν εἰς ὅλας μου τὰς ἐνεργείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῶν ἀπολύτων ὁρίων τοῦ φιλοσοφεῖν.

Α'.

Πᾶσα φιλοσοφία κατανατᾶ τελευταῖον εἰς ἀνερμήνευτον τε καὶ ἀκατάληπτον, ὡς ἤδη εἶπαμεν (ΚΑ'. Σημ), ἐπειδὴ

Κ

τὸ ἐξηγεῖν καὶ ἀποδεικνύειν δὲν δύνανται νὰ προαχθῶσιν ἐπ' ἀπειρον. Καθεὶς λοιπὸν φιλόσοφος φθάνει διὰ τῶν φιλοσοφημάτων του εἰς ὅρια τινα, ὅπου ἴσεται πᾶσα κατάληψις καὶ ἐξήγησις. Τὰ ὅρια ταῦτα ἐκλαμβάνει ὡς βέβαια καὶ ὁμολογοίμενα, καὶ πέραν τούτων νὰ προβῆ κρίνει ἐπίσης καὶ αὐθαδῆς καὶ ἀδύνατον. Ταῦτα λοιπὸν θέλομεν περιεργασθῆν εἰς τοὺς ἐφεξῆς παραγράφους.

ΔΔ'. Εἶπαμεν ἀνωτέρω (ΚΓ') ὅτι συνειδήσεις εἶναι συνήσεις τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἰδέναι· εἶπαμεν δὲ (αὐτ) καὶ ὅτι σρέφεται εἰς μερικά τινα καὶ προσδιορισμένα. Εἰς πᾶσαν λοιπὸν συνείδησιν ἐμγίλοχωρεῖ ἰδιαίτερός τις τρόπος συνθέσεως τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἰδέναι· ἔχω, φέρ' εἰπεῖν, συνείδησιν τῆς προκειμένης τραπεζῆς, ἐπειδὴ ἐξεύρω ὅτι ἡ τράπεζα αὕτη εἶναι πραγματικῶς· ἔχω συνείδησιν τῆς ὀλγιδόου του ὀδόντος μου, ἐπειδὴ ἐξεύρω, ὅτι πραγματικῶς τὴν αἰσθάνομαι· καὶ τὰ ἄλλα λοιπὸν ἀποδέχομαι πραγματικῶς ὄντα, τὸ μὲν ἐκτὸς, τὸ δὲ ἐντὸς ἐμοῦ ὑφίσταμενον.

ΔΒ'. Τοιαῦτα ὅμως μερικαὶ συνήσεις τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἰδέναι, αἵτινες ἀδιακόπως μεταβάλλονται κατὰ τὰς ἀπειραρίθμους τῶν γνώσεών μας μεταβολὰς καὶ διαδοχαίς, δὲν ἤθελαν εἶσθαι δυναταί, εἰάν προ πάσης μεταβολῆς τῆς συνειδήσεως δὲν ἦσαν συνδεδεμένα ἀρχικῶς τὸ εἶναι καὶ τὸ εἰδέναι· ἐννοῶ, φέρ' εἰπεῖν, ἐκ διαδοχῆς, τράπεζαν, βιβλίον, χάρτην, γραφίδα· αἰσθάνομαι ἐκ διαδοχῆς πόνον, πείναν, κορεσμόν, νυσαγμόν· ἔχω λοιπὸν ἐννοίας μερικὰς ὀκτῶ διαφόρους, καὶ ἰσαρίθμους συνειδήσεις μερικὰς καὶ ἀπ' ἀλλήλων διαφόρους. Πρὶν λοιπὸν ὑπέλθω πᾶσαν μίαν τούτων τῶν συνειδήσεων, ἦτο βέβαια ἐν ἐμαυτῷ ἀρ-

χική τις και πρώτη συνείδησις ἐν γένει γεννωσα δυναμικῶς και ταύτας και ἀπειραριθμούς μερικὰς ἄλλας. Πᾶσα λοιπὸν μερικὴ συνείδησις, ἢ μερικὴ σύνθεσις τοῦ εἶναι και τοῦ εἰδέναι ἐν ἑμαυτῷ συμβαίνουσα κατά τινα χρόνον, με ἀναγκάζει νὰ ἀποδεχθῶ ἀρχικῶν τινα ἔνωσιν τοῦ εἶναι ἐν γένει, και τοῦ εἰδέναι ἐν γένει, ἢ (τὸ ὅποῖον εἶναι τὸ αὐτό) παντὸς εἶναι και παντὸς εἰδέναι· ἢ σύνθεσις αὕτη εἶναι ἐκ τῶν προτέρων, οὐδὲ δύναται νὰ φανῆ εἰς μέρος τοῦ χρόνου, ἀλλὰ προπορεύεται ἀπὸ πάντα χρόνου, κατά τὸν ὅποῖον συνοιδάτι εἰς ἑμαυτόν· ἐμπορεῖ δὲ νὰ ὀνομασθῆ και καθαρὸ και διαβατικὴ (α) πρὸς διάκρισιν τῆς μερικῆς, ἣτις εἶναι ἐμπειρικὴ, ἄλλοτε ἄλλως φαινομένη κατά τὰς διαφόρους γνωσικὰς καταστάσεις μας.

ΛΓ'. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἢ καθαρὰ αὕτη και διαβατικὴ συνείδησις εἶναι πρὸς ὑπαρξιν τῶν μερικωτέρων ἀπαραίτητος και τῶν ὧν οὐκ-ἄνευ· πρέπει ἢ ἀρχικὴ σύνθεσις τοῦ εἶναι και τοῦ εἰδέναι νὰ ἐκληφθῆ ὄχι ἀπλῶς ἔργον τῆς συνειδήσεως (ΚΓ'), ἀλλ' ἀρχέγονον και πρωτοῦργημα, ὡς προαπαντῶν και προπορευόμενον ἐμπροσθεν πάντων τῶν ἔργων τῆς. Τοιοῦτου ὁμως πρωτογενὲς ἔργον, τὸ ὅποῖον δὲν γνωρίζει ἄλλο πρσβύτερόν του, ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι ἢ ἀρχὴ τῶν ἄλλων, ὅσα ἐξεύρει ἢ συνείδησις, εὐλόγως ἐμπορεῖ νὰ τεθῆ ὡς τὸ ἀπόλυτον ὄριον τοῦ φιλοσοφεῖν, ὅπου ἤρεμεῖ πᾶσα φιλοσοφία· εἰ δέ τις θελήσῃ νὰ τὸ ὑπερβῆ, κατανατᾷ ἐξ ἅπαντος εἰς ἐπικράτειαν ἄλλην παρά τὴν τῆς φιλοσοφίας.

(α) Διαβατικὸν και ἀρχικὸν σημαίνουσι τὸ αὐτό, ὡς θέλομεν εἶδεν μετ' ὀλίγον.

ΛΔ'. Είναι λοιπὸν ἡ ἀρχικὴ σύνθεσις τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἰδέναι ἀπολύτως ἀκατάληπτος, ἤγουν ἐν δυνάμει κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἐξηγήσωμεν Πῶς καὶ διὰ Τίνων μέσων εἶναι εἰς ἡμᾶς ἠνωμένα τὸ εἶναι καὶ τὸ γινώσκειν, ἐπεὶδὴ ἡ συνείδησις μᾶς διδόνκει μόνον, ὅτι, ἐνῶ γινώσκομέν τε, καὶ τὰ δύο ταῦτα εἶναι συνδεδεμένα, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι ἀρχικῶς καὶ πρὸ πάσης προσδιορισμένης καὶ μερικῆς συνειδήσεως συνδεδεμένα, ἐπεὶδὴ ἄλλως ἐν ἡδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ καμμία μερικὴ συνείδησις. Ἀποδεχόμεθα λοιπὸν τὴν ἀκαταληψίαν τῆς, καὶ ἀσμένως ζητούμεθα ἔμπροσθεν τούτων τῶν ὀρίων, νομίζοντες εὐτυχέστατον ἔργον τῆς φιλοσοφίας, εἰὰν δείξῃ εἰς τὸν νοῦν τὰ ὅρια τῆς θεωρίας του.

ΛΕ'. Ἐὰν ἐπιτρέψας εἰς ἑμαυτὸν προσέξω περαιτέρω εἰς τὸ εἶναι καὶ τὸ εἰδέναι, τῶν ὁποίων τὴν ἀρχικὴν ἔνωσιν ἀπεδέχθην ἤδη καὶ ὠμολόγησα διὰ πάντα ἀπόλυτον τοῦ φιλοσοφεῖν ὄριον διὰ νὰ μὴ ἀποπλανηθῶ ἔξω ἀπὸ τὰς χώρας τῆς φιλοσοφίας· εὐρίσκω ὅτι τὸ εἶναι, τὸ ὁποῖον γινώσκω, ἀποδέδωκα καὶ εἰς ἑμαυτὸν, καὶ εἰς ἄλλο τι ἐκτὸς ἐμοῦ κείμενον. Θέτω λοιπὸν ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως ὑπάρχοντα δύο τινα· ἓν, τὸ ὁποῖον εἶμαι ἐγὼ αὐτὸς (Τὸ Ἐγὼ)· καὶ ἄλλο, τὸ ὁποῖον δὲν εἶμαι ἐγὼ, ἀλλ' ἐκτὸς ἐμοῦ ἕτερον (Τὸ Οὐκεγὼ)· ἀλλὰ Τίς μ' ἔδωκε τούτο τὸ δικαίωμα νὰ ὑποθέσω τὴν τούτων βεβαίαν ὑπαρξιν;

Σημείωσις. Τὸ Ἐγὼ καὶ Οὐκεγὼ εἶναι ἐκφράσεις συνηθέσταται τῆν σήμερον εἰς τὴν Γερμανικὴν φιλοσοφίαν (Ich und Nichtich) ἀφ' οὗ τὰς εἰσηγγεῖται οἱ περὶ τὸν Φίχτερν καὶ Σχέλλινγον· τὰς ἐμεταχειρισθῆναι καὶ ἐγὼ ἐπειδὴ ἐκφράζουσιν ἀκριβέστατα τὰς ἀντι-

είχους των έννοίας, και είναι άξιαι, νομίζω, να παραληφθώσιν εις την τεχνικήν του φιλοσοφείν γλώσσαν· έντός της Σχολής ή χρήσι των δέν είναι γελοία, καθώς ουδ' άλλων τεχνικών άπάσης έπιστήμης όρων· έκτός δέ της Σχολής, δέν είναι γελοία αύται, άλλ οί άκαίρως και δοκησισόφως ταύτας μεταχειριζόμενοι, έπειδή δέν θέλουν τά εις τον κοινωνικόν βίον τετριμμένα και εύκατάληπτα, άλλά τά αήθη και παράξενα, τά έποία είναι μέσα χρήσιμα εις ανάπτυξιν των νοητικών δυνάμεων του μαθητού· και θέλοντες λοιπόν να δοξασθώσιν ως σοφοί, ελέγχονται γελοίοι ως νηπιόφρονες και άθλιοι σχολαστικοί (Pedanten).

Λ5. Το μέν είναι, ή το όν ονομάζω πράγμα· τό δέ ειδέναι, ήγουν την έννοιαν του όντος, έννόημα· και τό εις τον άνωτέρω παράγραφου ζήτημά μου περιεργαζόμενος με ακριβολογίαν έκφράζω κατά τον έφεξής τρόπον. Ποίαν σχέσιν έχουσι τό πράγμα και τό έννόημα προς άλλα; διότι ή σχέσις αύτη θέλει μάς διδάξειν, εάν δύναμαι να υποθέσω υπάρχοντα πραγματικώς και έμαυτόν, και πράγματα άλλα έκτός έμου κείμενα· ή λύσις του προβλήματος τούτου γίνεται κατά δύο τρόπους· διότι, ή τίθεται τό έν υπό του άλλου, και έπομένως παράγεται τό έν από τό άλλο· ή τίθεται και τά δύο άρχικώς ήνωμένα και συνδεδεμένα. Εάν δέ αφίνουτες την δευτέραν δεχθώμεν την πρώτην λύσιν, έξ ανάγκης θέλομεν θέσειν έν έκ των έφεξής δύο· έμπορούμεν δηλαδή.

α'. Να θέσωμεν τό πράγμα ως άρχικόν και πρότερον, έκ του οποίου να παράξωμεν τό έννόημα ως δεύτερον και ύστερον· έντεϋθεν έμπορεί να γεννηθή φιλοσόφων τινων δόξα, ήτις ονομάζεται πραγματική (Λατινισί Realismus).

β'. Το έννόημα ως άρχικόν και πρότερον, και τό πράγμα δεύτερον και ύστερον· έντεϋθεν δέ εκπηγάζει ή έν-

νοηματική δόξα (Λατινισί Idealismus) • ἀλλὰ ποῖαν ἐκ τῶν δύο τούτων νὰ ἐκλέξωμεν ὡς ἀληθεστέρα;

ΛΖ. Πρὶν ἐξετάσωμεν ἐν μέρει πᾶσαν μίαν, βλέπομεν ὅτι καὶ αἱ δύο περιπατοῦσιν ἀλόγως, εἰὰν θελήσῃ νὰ ἀποδώσῃ τὸ πρωτεῖον εἰς τὸ πρᾶγμα ἢ εἰς τὸ ἐννόημα • διότι καθ' ἑαυτὰ θεωρούμενα ἴσα ἔχουσι δικαιώματα καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο εἰς ταύτην τὴν προεδρίαν. Θέλομεν ἰδεῖν εὐθύς τί συμβαίνει, ὁποῖάν ἐκ τῶν δύο τούτων δοξῶν καὶ ἂν προτιμήσωμεν.

ΛΗ. Ἐὰν ὑποθέσω τὸ πρᾶγμα ἄρχικόν καὶ πρότερον, ὑποθέτω κυρίως πρᾶγμα χωρὶς ἐννόημα • διότι τὸ ἐννόημα δὲν ὑπάρχει (κατὰ τὴν ὑπόθεσιν) ἀλλὰ πρέπει νὰ γεννηθῇ ἀπὸ τὸ πρᾶγμα κατὰ τρόπον γεννήσεως καὶ παραγωγῆς ἄγνωςον καὶ ἀκατάληπτον εἰς ἐμὲ τουλάχιστον. Τὸ δὲ πρᾶγμα χωρὶς τὸ ἐννόημα τίποτ' ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ ὕλη ἢ σωματικὴ μάζα • διότι εἰς αὐτὴν δὲν εὐρίσκω οὔτε ἐννοίαν οὔτε συνείδησιν, ἀλλὰ μόνον ἠρεμίαν καὶ κίνησιν, ἀναγκαῖα ἀποτελέσματα τῆς ἔλξεως καὶ ὠθήσεως • ἡ πραγματικὴ λοιπὸν δόξα εἶναι κυρίως ὑλοφροσύνη ἢ ὑλισμὸς (Materialismus) μὴ δυναμένη νὰ ἀποδείξῃ ὅ,τι ἐπαγγέλλεται, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποδείξῃ Πῶς τὸ ἐννόημα παράγεται ἀπὸ τὸ πρᾶγμα, ἢ γουν Πῶς ὑλικά ὄντα ἐννοοῦνται, καὶ Πῶς παράγουσι τὴν συνείδησιν ἑαυτῶν.

ΛΘ. Ἀλλὰ παρεκτὸς τῆς ἀκαταληψίας ἀντιμάχεται ἡ πραγματικὴ αὕτη δόξα εἰς τὰς πράξεις μου καὶ εἰς τὸ ἠθικόν μου διάφορον • διότι καταλαμβάνω ἐντελῶς ὅτι κατὰ ταύτην τὴν δόξαν οὐδ' ἐγὼ δὲν εἶμαι τίποτε ἄλλο εἰμὴ ψιλλὴ ὕλη, καὶ ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ ὑποκείμενος εἰς τοὺς νόμους τῆς ὕλης. Πρέπει λοιπὸν νὰ παραιτήσω τὸν σοχασμόν,

ὅτι εἶμαι ὄν αὐθύπαρκτον καὶ ἐλεύθερον, καὶ, ὡς πρὸς τὰ φρονήματα καὶ τὰς ἀποφάσεις μου, αὐτοδέσποτον καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆν ἀνάγκην τῆς φύσεως· ἀλλ' αἰσθάνομαι εἰς ἑμαυτὸν βεβαιότητα τινα καὶ ἀσφάλειαν, ὅτι πράττω καὶ βουλευομαι καὶ ἀποφασίζω ὡς ὄν ἐλεύθερου· ἡ δόξα ἄρα αὕτη, εἰάν τῆν ἀποδεχθῶ, θέλει μὲ κάμειν ἀσύμφωνον καὶ διαφερόμενον κατ' ἑμαυτοῦ εἰς τὸ νοεῖν καὶ πράττειν· ἀλλὰ τῆν ἀσύμφωνίαν ταύτην ζητῶ νὰ ἀποφύγω καθ' ὅλας μου τὰς δυνάμεις (κ'ί.). ἄρα πρέπει νὰ ἀποφύγω καὶ τῆν πραγματικὴν ταύτην δόξαν.

Σημείωσις. Ὅτι δὲ ἡ πραγματικὴ δόξα, εἰάν ἐκταθῆ κατὰ τὰς συνεπείας τῆς, διαφθείρει τῆν ἠθικὴν χρηστότητα, εἶναι πάσης ἀμφιβολίας ἐκτὸς, ἐπειδὴ φέρει κατ' εὐθείαν εἰς τῆν ὑλοφροσύνην· οὐδὲ δικαιοῦναι τῆν δόξαν, ὅτι ὑπῆρξαν ὑλόφρονες ἐνάρετοι· διότι ὁ ἐλεγχόσ μας ἀποδίδει τῆν θεωρίαν, καὶ ὄχι τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὰς πράξεις του· οὗτος μὲν δύναται νὰ εἶναι χρηστός, ἐκείνη δὲ, παντάπασιν ἀχρηστός καὶ φαύλη· ἀλλὰ πῶς ὁ ὑλόφρων ὑποτάσσεται εἰς τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς καὶ διὰ λόγου καὶ δι' ἔργου, εἶναι πρᾶγμα ἀνερμήνευτον· διότι ὁ τοιοῦτος ἐξ ἀνάγκης ὕλον τὸ σύστημα τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἐκλαμβάνει ὡς φυσικοῦς τινας μηχανισμούς, καὶ οὕτως ἀνασπᾷ ἐκ βάθρων ἅπαν ἠθικὸν παιδεύμα καὶ μάθημα, τὸ ὁποῖον ἐπαικδομεῖται εἰς τῆν ἐλευθερίαν, ὡς θέλομεν εἶδεν ἄλλοῦ· ἐν γένει δὲ θεωρία κακὴ ποτὲ δὲν δύναται καθ' ἑαυτὴν νὰ ὑπάρξῃ μῆτηρ καλῶν πράξεων.

Μ. Ἐάν δὲ ὑποθέσω τὸ ἐννόημα ἀρχικὸν καὶ πρότερον, ὑποθέτω κυρίως ἐννόημα χωρὶς πρᾶγμα· διότι τοῦτο πρέπει νὰ παραχθῆ ἀπ' ἐκείνου, ἡγούου πρέπει νὰ δειχθῆ πῶς αἱ ἐννοιαί μου ἀποδίδονται καὶ ἀντιστοιχοῦσι καὶ ἐρμηνεύουσι, νὰ εἶπω οὕτω, διωρισμένα τινα ἀντικείμενα, πραγματικῶς ἐκτὸς ἑμοῦ ὑπάρχοντα· ἀλλ' ἐννόημα χωρὶς πρᾶγ-

μα κυρίως είναι μη δέν· διότι, εὖν ἀφανίσω ἐκ μέσου δι
 ὄλου πᾶν πρᾶγμα μὲ τὴν φαντασίαν μου, δέν μένει κατὰ-
 λοιπον οὔτε ὑποκείμενον τὸ νοοῦν, καὶ οὕτω τὴν ἑαυτοῦ συν-
 εἶδησιν κατανοοῦν, οὔτε ἀντικείμενον τὸ νοούμενον καὶ ἑ-
 αυτοῦ τὴν τῆς νοήσεως συνεἶδησιν χορηγοῦν εἰς ἐκεῖνο· εὖν
 δὲ ἀρθῶσιν ἐκ μέσου ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον, αἴρεται
 ἀναγκαίως καὶ πᾶσα ὁμοῦ ἐννοια καὶ συνεἶδησις, καὶ ἐκ τοῦ
 ἀκολουθοῦ ἀφανίζονται ἅπαντα· ἡ ἐννοηματικὴ λοιπὸν δό-
 ξα, ἥτις θέλει νὰ παράξῃ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τὸ ἐννόημα, δέν
 εἶναι ἄλλο κυρίως εἰμὴ ἐξουθενωτικὴ, οὐδ' ἀποδεικνύει ὅτι
 ὑπόσχεται· διότι εἶναι τῶν ὀδυνάτων νὰ ἀποδείξῃ Πῶς
 ἐμποροῦν νὰ εἶναι ἐννοιαὶ διωρισμένων τινῶν ἀντικειμένων
 καὶ πραγμάτων, ἐνῶ ἀρχικῶς δέν ὑπάρχουσι πρᾶγματα,
 τὰ ὅποια πρόκειται νὰ γεννηθῶσιν ἀπὸ τὸ ἐννόημα· καὶ
 ἐνῶ μάλιστα ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀφανίζονται καὶ ὑπο-
 κείμενα καὶ ἀντικείμενα.

ΜΑ'. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἐννοηματικὴ δόξα ἀντιπολε-
 μεῖ εἰς τῶν πράξεών μου τὰ συμφέροντα· διότι κατανοῶ
 ἀκριβῶς, ὅτι κατὰ ταύτην δέν μένει παντάπασιν ἀντικεί-
 μενον, εἰς τὸ ὅποιον νὰ ἀποδώσω τὰς ἐνεργείας μου· ὁ
 κόσμος, ὁ ἠθικὸς κύκλος τῶν πράξεών μου, οἵχεται εἰς τὸ
 μηδέν, ἐπειδὴ πραγματικῶς δέν ὑπάρχει τι ἐκτὸς ἐμοῦ κεί-
 μενον· μὲ λέγει ὅμως τὸ συνειδῶς, ὅτι πρέπει νὰ πράξω
 τι ἀγαθόν, ἢ γοῦν νὰ ἐνεργήσω, καὶ νὰ μεταβιβάσω ἐξ
 ἑμαυτοῦ εἰς ἄλλους ἐνεργητικὰς τινὰς προσβολὰς· ἀναγκά-
 ζομαι νὰ ὑτακούσω εἰς τὴν προσαγῆν ταύτην τοῦ συνειδῶ-
 τος, καὶ ἤθελα εἶσθαι μηδամινός καὶ ἀξιοκαταφρόνητος,
 εὖν δέν ἠγάπων νὰ κάμω τὰς ἐντολάς του· Ἐὰν ἄρα δεχθῶ
 ταύτην τὴν δόξαν, ἐξ ἀνάγκης θέλει συμβῆν διχόνοια με-

ταξὺ τῆς θεωρίας καὶ πρόξεώσ μου· ἀλλ' ἀποφεύγω τὴν διχόνοιον ταύτην, ὡς ὀχληρὰν καὶ ἀληθῆ (ΚΖ)· ἀπορρίπτω ἄρα καὶ τὴν ἐννοηματικὴν ταύτην δόξαν.

ΜΒ'. Ἐὰν λοιπὸν καὶ ἡ πραγματικὴ δόξα καὶ ἡ ἐννοηματικὴ θεωρητικῶς μὲν εἶναι ἀναπόδεικτοι (ΛΗ', Μ'), πρακτικῶς δὲ, ἀσυμβίβαστοι μὲ τὰς ἠθικὰς μας. ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα (ΛΘ', ΜΑ'). δὲν μένει ἄλλο τι νὰ κάμωμεν, εἰμὴ ἀπορρίπτουτες τοῦ ζητήματος τὴν πρώτην λύσιν (ΑΣ) νὰ διασαθῶμεν τὴν δευτέραν. Πρέπει λοιπὸν πρᾶγμα καὶ ἐννόημα νὰ θεωρήσωμεν ἀρχικῶς καὶ τὰ δύο συνδεόμενα, καὶ ἅμα τιθέμενα, καὶ νὰ ὁμολογήσωμεν ἀδύνατον τὴν τοῦ ἑτέρου ἀπὸ τὸ ἕτερον παραγωγὴν· οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ γείνη κατ' ἄλλον τρόπον, ἐπειδὴ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἰδέναι ἡ ἀρχικὴ ἢ διαβατικὴ σύνθεσις εἶναι πρωτογενὲς ἔργον τῆς συνειδήσεως (ΛΓ') καὶ δὲν ἐπιδέχεται, καθὸ τοιοῦτον, καμμίαν ἐξήγησιν. Ἀποδεχόμεθα λοιπὸν δόξαν οὔτε πραγματικὴν, οὔτ' ἐννοηματικὴν, ἀλλὰ τρίτην τινα, ἣτις ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ προσφυέστατα Διαβατικὴ Σύθεσις, βεβαιουῖσα τὴν διαβατικὴν σύνθεσιν τοῦ πράγματος καὶ τοῦ ἐννόηματος, καὶ ἐπομένως ἐνόνουσα διαβατικῶς καὶ ἀναποσπᾶσως τὰς δύο δόξας πραγματικὴν καὶ ἐννοηματικὴν.

ΜΓ'. Φανερὰ δὲ γίνεται ἐκ τῶν εἰρημένων ἢ τῶν τριῶν τούτων δοξῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσις· διότι ἡμὲν πρώτη εἶναι θετικὴ· ἡ δὲ δευτέρα, ἀντιθετικὴ· ἡ δὲ τρίτη, συνθετικὴ· διακρίνονται λοιπὸν ἀπ' ἀλλήλων ὡς Θεσις, Ἀντίθεσις, Σύθεσις· διότι ἡ μὲν πρώτη θέτει κατὰ τὸ δοκοῦν τὸ πρᾶγμα ἀρχὴν τοῦ ἐννόηματος· ἡ δὲ δευτέρα θέτει καὶ αὐτὴ κατὰ τὸ δοκοῦν τὸ ἀντίθετον ἐν-

νόημα ἀρχὴν τοῦ πράγματος· καὶ αἱ δύο αὐταὶ διαμάχου-
ται πρὸς ἀλλήλας, ὡς θεοὶ καὶ ἀντίθετοι καὶ ἀμοιβαίως
ἀναιροῦνται καὶ ἀνατρέπονται ὑπ' ἀλλήλων· ἡ δὲ τρίτη συν-
θέτει καὶ φιλιώνει τὰς δύο ἀποδεχόμενῃ ὡς ἀρχικῶς συνημο-
μένα καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ ἐννόημα, καὶ ἀκυρόνουσα πάσης
μᾶς τὸ τῆς παραγωγῆς ἀξίωμα καὶ πρωτεῖον.

ΜΔ. Ἡ Διαβατικὴ σύνθεσις ἀποδέχεται τὴν εἰς πάν-
τα ὑγιῶς νοοῦντα ἄνθρωπον φυσικὴν καὶ ἀναγκαίαν πληρο-
φορίαν τῶν τριῶν τούτων· τῆς ἑαυτοῦ ὑπάρξεως, τῆς ὑ-
πάρξεως τῶν περὶ αὐτὸν πραγμάτων, καὶ τῆς μεταξὺ αὐ-
τοῦ καὶ τούτων κοινωνίας, καὶ βεβαιώνει, ὅτι ἡ πληροφο-
ρία αὕτη δὲν ἐμπεδοῦται μὲν δι' ἀποδείξεις ἀπὸ τοῦ φι-
λοσοφοῦντα λόγου· εἶναι δὲ οὐδὲν ἥττον βεβαία ὡς ἀρχι-
κή. Διότι ἅπασ ὑγιῶς νοῦν ἄνθρωπος, ἤγουν ἀγαθὸς καὶ
ἀπρόληπτος, εἶναι ἀναμφισβόλως πληροφορημένος περὶ τῆς
ἀληθείας τῶν τριῶν τούτων θεσεων. Ἵπάρχω· Ἵπὸρ-
χουσι παρ' ἐμὲ πράγματα ἄλλα καὶ ἄλλοι
ἄνθρωποι· Ἔχω ἀμοιβαίαν κοινωνίαν με-
ταῦτα.

ΜΕ. Ἀλλὰ Ποῦ ἐπισηρίζονται αἱ πληροφορίες αὗ-
ται; ἐρωτᾷ ὁ φιλοσοφῶν λόγος· εἰς τὴν ἀρχικὴν σύνθε-
σιν τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἰδέναι, ἀποκρινόμεθα· καθεὶς
εἶναι ἀρχικῶς πληροφορημένος περὶ τῶν τριῶν τούτων·
ὅ,τι δὲ ἐξεύρομεν ἀρχικῶς, τὸ ἐξεύρομεν ἀμέσως, καὶ ἀ-
πόδειξιν τούτου δὲν χρειαζόμεθα. Ὁ φιλοσοφικὸς λοιπὸν
λόγος, εἰάν γινώσκῃ τὰ καθήκοντά του, δὲν πρέπει νὰ κά-
μνη ὅ,τι δὲν ἔχει τὴν χρείαν του· διότι ἀπόδειξις θέλει
νὰ εἴπῃ γινώσκεις τίς διὰ τίνας· ὅσα δὲ γινώσκωμεν ἀμέσως,
τίς ἢ χρεία νὰ τὰ γινώσκωμεν διὰ μέσων; αἱ τρεῖς λοι-

πὸν αὐταὶ πληροφορίες ἐμποροῦν νὰ ὀνομασθῶσι **Πρῶται**
 καὶ **Ἀρχικαί**. διότι πᾶσα ἄλλη, τὴν ὁποίαν ζητοῦμεν
 νὰ λάβωμεν, ἀναφέρεται ἐξ ἅπαντος ἢ εἰς ἡμᾶς ἢ εἰς τὰ
 περὶ ἡμᾶς ἢ εἰς τὴν ἡμῶν πρὸς ταῦτα κοινωνίαν καὶ σχέ-
 σιν· εἰν ἄρα ἀμφισβῆται τι ἐκ τούτων, μάταιον εἶναι καὶ
 περιττὸν νὰ ζητῆ τις ἄλλην περὶ ἄλλου τινος πληροφορίαν.
 Ἐάν τις ἀμφισβῆται ἢ ἀρνεῖται τὴν ἀλήθειαν καὶ βεβαιό-
 τητα τῶν τριῶν τούτων θέσεων, πρέπει νὰ μᾶς ἀποδείξῃ
 διὰ τί τὰς ἀμφισβῆται· ἀλλὰ Ποῦ θέλει εὐρεῖν τῆς ἀποδεί-
 ξεως ταύτης τὰς ἀρχάς; ἀναμφισβῆτως εἰς τὴν συνείδησιν
 τοῦ· ἀλλὰ συνείδησις δὲν εἶναι σύνθεσις τοῦ εἶναι καὶ
 τοῦ γινώσκειν; ἤθελεν ἄρα εἶσθαι συνείδησις, εἰν δὲν
 ἦτο αὐτὸς καί τινα παρ' αὐτόν, τῶν ὁποίων ἔχει τὴν συν-
 εἶδησιν, καὶ τὰ ὁποῖα διακρίνει ἀπὸ τὸν ἑαυτοῦ του; Συν-
 εἶδησις ἑμαυτοῦ καὶ συνείδησις ἄλλων προσδιορίζονται οὕ-
 τως ἀμοιβαίως, καὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀνυπαρξίας ἑμαυτοῦ
 τε καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐκτὸς ἑμοῦ εἶναι τόσον ἀδύνα-
 τος, ὅσον καὶ ἡ ἀρχὴ τοιαύτης ἀποδείξεως εἰσάγει πάραυ-
 τα καὶ τὰ δύο καὶ τὴν ἀμοιβαίαν αὐτῶν πρὸς ἄλληλα κοι-
 νωνίαν. Εἶναι λοιπὸν ἀμέσως βέβαιαι αἱ πληροφορίες αὐ-
 ται εἰς πάντα ἄνθρωπον, καὶ ποτὲ δὲν δύναται νὰ τὰς ἀ-
 φανίσῃ καμμία σκέψις. Καθῆκον λοιπὸν τοῦ φιλοσοφοῦντος
 λόγου εἶναι ἐδῶ νὰ ἀποδεχθῆ τὸ ἀρχικὸν καὶ ἄμετρον αὐ-
 τῶν, καὶ νὰ ἐξελέγξῃ τὸ ἄλογον ἀπάσης ὑπὲρ αὐτῶν ἢ
 κατ' αὐτῶν ἀποδείξεως.

Σημείωσις. Εἶναι λοιπὸν ἀμφισβῆτας ἀπάσης ἐκτὸς πρῶτον τῆς θέ-
 σης ἰ. Ἐπάρχω, ἐπειδὴ τὴν ὁμολογεῖ καὶ ὁ μὴ ἀμφισβῆτων, καὶ
 ὁ ἀμφισβῆτων αὐτός· διότι εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ εἴπῃ: ἀμφι-
 σβῆται περὶ τῆς ὑπάρξεώς μου, χωρὶς νὰ προῦποθέσῃ

εἰς τὸν νοῦν του τὴν ὑπαρξίν του. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ παρῳημον τοῦ Καρτεσιού: Νοῶ· ἄρα εἰμι (Cogito, ergo sum) δὲν σημαίνει ὅτι εἰς τὴν θέσιν Νοῶ ἔνυπάρχει τὸ εἶμι, ἀλλ' ὅτι ἔγωγὸν εἰμι μετὰ τὴν κατηγορίαν τῆς νοήσεως· ἐπίσης δὲ καὶ ἡ θέσις: Θέλω σημαίνει τὸ ὑπάρχω μετὰ τὴν κατηγορίαν τῆς θελήσεως. Καὶ ἠδύνατο λοιπὸν ὁ Καρτέσιος νὰ εἴπῃ πολλά ὀρθῶς καὶ, Θέλω· ἄρα εἰμί· καὶ γενικῶς πᾶσαν νόησιν καὶ βούλησιν καὶ πᾶσαν ἐνέργειάν μου διδάσκουμαι ἀπὸ τῆς συνειδήσεώς μου. Δεύτερον, εἶναι ἀναντιρρήτος ἡ ὑπαρξίς ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, καθὼς καὶ τοῦτο μᾶς βεβαιώνει ἡ συνείδησις, ἢ ἡ σύνθεσις τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἰδόναι. Τρίτον, ἡ κοινωνία ἡμῶν καὶ τῶν ἐκτὸς ἡμῶν κειμένων πραγμάτων. Καὶ ταῦτα εἶναι ὅρια τρία, ἐντὸς τῶν ὁποίων περικλείεται πᾶσα φιλοσοφικὴ γνῶσις καὶ ἔρευνα, καὶ πέραν τῶν ὁποίων εἶναι ἀθέμιτον νὰ ὑπερβῶμεν. Ἡ φιλοσοφία μας διαβαίνει μέχρι τῶν ἀναποδρέπτων καὶ ἀκαταλήπτων, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις τῆς δίδομεν τὸ ὄνομα Διαβατικῆς φιλοσοφίας, ὡς τρόποντινα διαβαίνουσα πάντα τὰ καταληπτὰ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο ἐκ διαδοχῆς καὶ ἀφικνουμένη εἰς εἰς τὰ ἀνυπέρβατα καὶ ἄδυτα, τὰ ὁποῖα ἐνομαζόμεθα καὶ ταῦτα διὰ τὸν αὐτὸν λόγον διαβατικὰ ἐκ τοῦ φιλοσοφούντος λόγου λαμβάνοντες καταχρηστικώτερον ὄνομα· ἀλλ' ὑπερβατικὴν φιλοσοφίαν ὑπερβαίνουσαν δηλονότι τὰ ὅρια ταῦτα, οὐτε δεχόμεθα, οὐτ' ἐνομαζόμεν· ἐπειδὴ ἑπιταμένη οὕτως ὑπὲρ τοὺς ὅρους τῆς καταπέπτει πτώσιν Ἰκάρου ἐξελέγχουσα τὴν ἀλογον τόλμην τῆς.

